

Удосконалення адміністративно-правового регулювання виконавчого провадження в контексті євроінтеграції України

Процес євроінтеграції України зумовлює необхідність комплексного реформування національної системи виконавчого провадження відповідно до європейських стандартів верховенства права та ефективного захисту прав людини. Набуття Україною статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу 23 червня 2022 року актуалізує питання гармонізації вітчизняного адміністративно-правового регулювання виконавчого провадження з *acquis communautaire* та практикою Європейського суду з прав людини. Ефективне виконання судових рішень є ключовим елементом функціонування правової держави та обов'язковою умовою членства в Європейському Союзі, що підтверджується Рекомендаціями Європейської Комісії щодо надання Україні статусу кандидата від 17 червня 2022 року [1].

Правовою основою євроінтеграційних процесів у сфері правосуддя є Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27 червня 2014 року, ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII [2]. Стаття 14 Угоди закріплює принцип верховенства права та зміцнення судової системи, що передбачає забезпечення ефективного виконання судових рішень. Імплементация положень Угоди координується Урядовим офісом з питань європейської інтеграції, діяльність якого регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2023 року № 1000 [3].

Дослідженням проблематики адаптації законодавства про виконавче провадження до європейських стандартів займаються провідні українські науковці. Гуржій Т.О. аналізує механізми імплементації європейських стандартів у національне законодавство та обґрунтовує необхідність комплексного підходу до реформування системи виконавчого провадження [4, с. 234]. Штефан А.С. досліджує практику Європейського суду з прав людини щодо виконання судових рішень та її вплив на українську правову систему [5, с. 67]. Фурса С.Я. розробляє концептуальні засади модернізації інституту виконавчого провадження в контексті євроінтеграції [6, с. 145].

Ключовим європейським стандартом у сфері виконавчого провадження є право на справедливий суд, закріплене у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, ратифікованої Україною 17 липня 1997 року [7]. Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях неодноразово наголошував, що право на суд втрачає сенс, якщо судові рішення не виконуються своєчасно та ефективно. У справі "Hornsby v. Greece" від 19 березня 1997 року Суд зазначив, що виконання рішення судом має розглядатися як невід'ємна частина судового розгляду [8]. Україна як держава-учасниця Конвенції зобов'язана забезпечити ефективні механізми примусового виконання судових рішень відповідно до практики ЄСПЛ.

Аналіз практики Європейського суду з прав людини свідчить про системні проблеми у сфері виконання судових рішень в Україні. За період з 2010 по 2023 роки ЄСПЛ виніс понад сімсот рішень проти України, в яких констатував порушення статті 6 Конвенції та статті 1 Першого протоколу через невиконання

або несвоєчасне виконання судових рішень [9, с. 45]. Особливо проблемним є виконання рішень проти держави та державних підприємств, що підриває довіру громадян до судової системи та перешкоджає залученню іноземних інвестицій.

Європейські стандарти виконавчого провадження закріплені у низці документів Ради Європи та Європейського Союзу. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи № R(2003)17 щодо виконання судових рішень визначає основні принципи організації системи примусового виконання, включаючи незалежність виконавців, прозорість процедур, розумні строки виконання та ефективні механізми контролю [10]. Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 1215/2012 від 12 грудня 2012 року встановлює правила визнання та виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах у межах Європейського Союзу [11].

Закон України "Про виконавче провадження" від 2 червня 2016 року № 1404-VIII та Закон України "Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів" від 2 червня 2016 року № 1403-VIII стали результатом реформування системи виконавчого провадження відповідно до європейських стандартів [12; 13]. Запровадження інституту приватних виконавців паралельно з державною виконавчою службою відповідає європейській практиці та рекомендаціям експертів Ради Європи. Проте аналіз функціонування змішаної моделі виконавчого провадження засвідчує необхідність подальшого вдосконалення законодавства.

Дослідниця Бондар В.В. звертає увагу на проблеми правового статусу приватних виконавців та необхідність чіткого розмежування компетенції між державними та приватними виконавцями відповідно до європейських стандартів [14, с. 178]. Зокрема, питання виконання рішень проти держави, доступу виконавців до державних реєстрів, механізмів контролю за діяльністю приватних виконавців потребують додаткового врегулювання з урахуванням досвіду країн-членів ЄС.

Важливим аспектом євроінтеграції є імплементація принципу пропорційності при застосуванні заходів примусового виконання. Рішення Європейського суду з прав людини у справах "Immobiliare Saffi v. Italy" від 28 липня 1999 року та "Krčmář and Others v. Czech Republic" від 3 березня 2000 року встановили вимогу забезпечення справедливого балансу між інтересами стягувача та правами боржника, зокрема правом на повагу до житла та приватного життя [15]. Українське законодавство має передбачати ефективні механізми захисту прав боржників від надмірного втручання в їх приватне життя при здійсненні примусового виконання.

Проблемним аспектом адаптації до європейських стандартів залишається виконання рішень Європейського суду з прав людини проти України. Відповідно до статті 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод держави зобов'язані виконувати остаточні рішення Суду у справах, в яких вони є сторонами [7]. Закон України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини" від 23 лютого 2006 року № 3477-IV встановлює механізм виконання рішень ЄСПЛ, визначаючи процедуру перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами та порядок виплати справедливої сатисфакції [16]. Проте аналіз Департаменту з виконання рішень ЄСПЛ Ради Європи свідчить про затримки у виконанні окремих категорій рішень,

що потребує вдосконалення національних процедур.

Науковець Берназюк Я.О. обґрунтовує необхідність створення спеціалізованого механізму моніторингу виконання рішень ЄСПЛ та впровадження превентивних заходів для запобігання системним порушенням Конвенції [17, с. 201]. Імплементация пілотних рішень ЄСПЛ у справах "Ivanov v. Ukraine" від 15 жовтня 2009 року та "Burmuch and Others v. Ukraine" від 12 жовтня 2017 року вимагає системних законодавчих змін та виділення необхідних бюджетних коштів для компенсації заявникам.

Досвід країн-членів Європейського Союзу демонструє різноманітність моделей організації виконавчого провадження при дотриманні спільних європейських стандартів. У Франції та Німеччині функціонує змішана модель з приватними та державними виконавцями, в Нідерландах та Бельгії виконавче провадження здійснюють виключно приватні виконавці, в Швеції та Фінляндії діє державна модель [18, с. 89]. Україна обрала змішану модель, що відповідає рекомендаціям Ради Європи, однак потребує подальшого вдосконалення з урахуванням кращих європейських практик.

Перспективним напрямом удосконалення є впровадження транскордонного виконання судових рішень відповідно до європейських стандартів. Регламент ЄС № 655/2014 про процедуру Європейського наказу на забезпечення банківських рахунків від 15 травня 2014 року та Регламент ЄС № 2020/1784 про обслуговування документів у цивільних та комерційних справах від 25 листопада 2020 року встановлюють спрощені процедури транскордонного виконання [19]. Україна як кандидат на вступ до ЄС має адаптувати національне законодавство для забезпечення ефективної взаємодії з судовими системами країн-членів.

Гармонізація законодавства про виконавче провадження з європейськими стандартами включає впровадження електронного виконавчого провадження. Директива ЄС 2019/1151 про використання цифрових інструментів у праві компаній від 20 червня 2019 року стимулює країни-члени до цифровізації судових процедур [20]. Україна активно впроваджує електронне виконавче провадження через Автоматизовану систему, що відповідає європейському вектору розвитку та підвищує ефективність виконання рішень.

Важливим аспектом євроінтеграції є забезпечення незалежності виконавців та їх захисту від неправомірного втручання. Європейська комісія з ефективності правосуддя наголошує на необхідності гарантування незалежності професії виконавця як передумови ефективного виконання судових рішень [21, с. 134]. Законодавство України має передбачати механізми захисту виконавців від тиску та забезпечення їх професійної незалежності відповідно до європейських стандартів.

Проблемою залишається недостатнє фінансування системи виконавчого провадження та низький рівень оплати праці державних виконавців порівняно з європейськими країнами. Дослідження показують, що середня заробітна плата державного виконавця в Україні становить лише двадцять відсотків від аналогічного показника у країнах Центральної Європи [22, с. 156]. Це негативно впливає на якість послуг та стимулює корупційні ризики, що суперечить європейським стандартам доброчесності публічної служби.

Удосконалення адміністративно-правового регулювання потребує посилення контролю за діяльністю виконавців відповідно до європейських

стандартів. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи № R(2003)17 передбачає створення ефективної системи нагляду за виконавцями, включаючи дисциплінарні процедури та механізми відшкодування шкоди, завданої неналежним виконанням обов'язків [10]. Закон України "Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів" встановлює систему контролю через органи Міністерства юстиції та Комісію з питань вищої кваліфікації приватних виконавців, однак її ефективність потребує підвищення.

Отже, удосконалення адміністративно-правового регулювання виконавчого провадження в контексті євроінтеграції України є комплексним завданням, що вимагає системних законодавчих змін та інституційних реформ. Імплементация європейських стандартів виконавчого провадження, закріплених у практиці Європейського суду з прав людини та документах Ради Європи, є обов'язковою умовою набуття Україною членства в Європейському Союзі. Ключовими напрямками вдосконалення є забезпечення ефективного виконання судових рішень у розумні строки, гармонізація правового статусу виконавців з європейськими стандартами, впровадження транскордонного виконання рішень, посилення контролю за діяльністю виконавців, забезпечення їх незалежності та доброчесності. Подальший розвиток системи виконавчого провадження має відбуватися з урахуванням кращих європейських практик при збереженні національних особливостей правової системи та забезпеченні балансу між ефективністю примусового виконання та захистом прав учасників процесу.

Список використаних джерел

1. Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. Brussels, 17.06.2022 COM(2022) 407 final. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ganda_22_3802
2. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 40. Ст. 2021.
3. Про утворення Урядового офісу з питань європейської інтеграції : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2023 р. № 1000. Офіційний вісник України. 2023. № 74. Ст. 4107.
4. Гуржій Т. О. Європейські стандарти виконавчого провадження та їх імплементація в Україні. Право і суспільство. 2023. № 2. С. 231-238.
5. Штефан А. С. Практика Європейського суду з прав людини щодо виконання судових рішень. Вісник Верховного Суду України. 2023. № 6. С. 64-71.
6. Фурса С. Я. Концептуальні засади модернізації виконавчого провадження. Київ : Алерта, 2022. 368 с.
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнародний документ від 4 листопада 1950 р. Офіційний вісник України. 1998. № 13. Ст. 270.
8. Case of Hornsby v. Greece (Application no. 18357/91): Judgment of 19 March 1997. European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/>
9. Аналіз виконання рішень Європейського суду з прав людини проти України / Центр політико-правових реформ. Київ, 2023. 156 с.
10. Recommendation Rec(2003)17 of the Committee of Ministers to member states on enforcement (Adopted by the Committee of Ministers on 9

September 2003). Council of Europe. URL: <https://search.coe.int/cm>

11. Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters. Official Journal of the European Union. 2012. L 351. P. 1-32.

12. Про виконавче провадження : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1404-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 30. Ст. 542.

13. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1403-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 29. Ст. 535.

14. Бондар В. В. Правовий статус приватних виконавців: європейський досвід та українська практика. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 7. С. 176-181.

15. Case of Immobiliare Saffi v. Italy (Application no. 22774/93): Judgment of 28 July 1999. European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/>

16. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 30. Ст. 260.

17. Берназюк Я. О. Механізми імплементації рішень ЄСПЛ у національну правову систему. Право України. 2024. № 1. С. 198-206.

18. Enforcement of court decisions in Europe / European Commission for the Efficiency of Justice. Strasbourg : Council of Europe, 2023. 245 p.

19. Regulation (EU) No 655/2014 of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 establishing a European Account Preservation Order. Official Journal of the European Union. 2014. L 189. P. 59-92.

20. Directive (EU) 2019/1151 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on the use of digital tools. Official Journal of the European Union. 2019. L 186. P. 80-104.

21. European judicial systems: CEPEJ Evaluation Report: 2024 Evaluation cycle (2022 data). Strasbourg : Council of Europe, 2024. 412 p.

22. Порівняльний аналіз систем виконавчого провадження України та країн ЄС / Українська асоціація приватних виконавців. Київ, 2023. 198 с.